

SOJÁ VÁÁ IJ TOIJUU

Koronapandemiast Suomâ kriisâkilleelvuodâ naanoodmân

SYEMMILÄŠ TIEDÄAKATEMIA čokkij maangätiedálii äššitobdeeuávhu oovdânpyehtid uáivilis Suomâ kriisâkilleelvuodâst korona-pandemiakriisâ oopâi vuáduhd, ulmen nahciis já maccâmnvcâlâš Suomâ. Uáivil kiäččá puátteevuotân kuhheeb áigáduvâst ko njuolgâ tuoibâm äigikyevdilis kriisâst.

Äigikyevdilis kriisâ sáttá kyeđđid suoivuu tuáhá kuhheeb pištee kriisâid, moh uhkedeš tuáváást. Pandemiakriisâ ooleest huolâ šonjâduvâst já pirrásist lii pááccám vááijuv huámmášume, veikâ toh iä eissigin lah sierâ. Ko pirrásist já sierâ šlaajâi eellimtiileest tábáhtuvâ viijdes gloobaal nubástus, te ulmuuh painâšuveh meid virusij leevvânmân.

Šonjâdâh- já pirásnubástus orostittem lii velttidmettum ulmui, ekonomia já luáнду pyereestvaijeem tááhust. Tot váátá luoštui kepidem já čidđânjiälui lasettem, tassaaš ko juksáp čidđâneutraalvuodâ, já luoštuid kalga ain kepidid ton maŋa-uv. Syemmili ohtsâškode noonâ škovlim- já čuovviittâsvuáđu sehe koskânâš luáttámuš tuárjui Suomâ viehá luhostum cevzim pandemiakriisâst. Tai jiešvuodâi paijeentolâmân já naanoodmân kannat pieijâđ resursijđ ohtânmaanoost. Lii tehálâš kattid ohtsâškode

oovtviárdásâšvuodâ já täsiáarvu, moos kulá meid tot, ete aalmugjesâneh aneh, ete sij pisoh ääigi tääsist já šaddeh kullud.

Materiaallii huolâttâsvivesvuodâ tähidem oovdân pargeš Suomâst jo ennuv. Siämmáá tehálâš lii pargo jieğâlii huolâttâsvivesvuodâ oovdân. Ulmui jieğâlii pyereestvaijeem turvim oovded kriisâi haldâšem, já tast lii škovliittâš já taaidâ tehálii uásist. Tai vievâst šadda tuáivu pyereeb puátteevuodâst. Taiduu feerim já ráhtim oovded ovtâškâš ulmuu já ohtsâškode kreatiivlâšvuodâ, mii tarbâšuvvoo meid kriisâin tyeibee virkkuus ekonomian.

Viestâdmist lii kriisâ killáámist tehálâš rooli: tot kalga juksâđ aalmugjesâniđd vijdáht, tot kalga leđe čielgâ já puoh enâmustáá tot kalga leđe iberdettee. Vuáruvaikuttâšlâšvuotâ lii uásálistem já uásálistem tobdo tááhust velttidmettum.

Viestâdempirâš lii lamaš jotelis nubástus vyelni já puáhtá vyerdiđ, ete nubástus juátkoo. Viestâdem kalga heiviittid ton mielđ. Eromâš tooimah annojeh vái disinformaatio meddâlistoo já luáttámuš tutkum, vuáđuštállum tiätun siäilu.

UÁIVILIST lii tiedâsiärvus uáinu. Jiešráđálii tiedâsiärvusist lii stuorrâ merhâšume kriisâi

ibbeermist, taiguin cevzimest já ohtsáškode uddâsisthuksiimist. Pandemiakriisâst tiedâsiärvus já staatâvääldi oovtâstpargo luhostui maanġânáál, mutâ eromâšávt jotelis tooimâ oovtâstpargokiärgusvuodâid tiedâravvim já merideijei kooskâ kalga pyeredid kivkked šaddee tiilij várás.

Lii eromâš tehálâš pajeentoollâd noonâ vuáđututkâmuš viđđáht sierâ tiedâsuorgijn, tastko kriisah láá viehâ maanġâlágáneh ige pyevti munediđ, ete maggaar tiätu lii tehálumos talle, ko tile šadde. Vises lii, ete ääigi tääsist orroo, lyetittettee já tutkâmušan vuáđuduvvee tiätu annoo, mii peri kriisâid lii. Taan tove puákuttâstutkâmušan lasettii resursijd jotelávt já arvâšávt aalmugijkoskâsii oovtâstpargin. Pandemia-kriisâst iidij kuittâg vuod, ete ulmuu já siärvusij lattim iberdem lii puoh kriisâtile haaldâšmist tehálâš, mii meerhâš tom, ete

olmooštiettuuh já maanġâpiälälâš tutkâmuš ubânâsân kyeditteh haldâšum já tuáimee miärädâstooohâm. Tiedâsiärvus vuolgâsajasávt aalmugijkoskâsâš luándu čaaitij vyeimis gloobaal pandemiakriisâ čuávdusmáhđulâšvuodâi kavnamist.

Maailm lii čovġâ punnjum oohtân nuuvt ekonomâlávt, poolitlávt ko meid pirrâs hááran já taah tahheeh láá vuod punnjum čovġâ nubijdis. Suomâ kalga tarvaniđ aalmugijkoskâsii oovtâstpaargon ovdiist aktiivlubbooht já pajediđ jieijâs proofiil oovtâsttooimâ ovdedeijen.

Tastko kriisah láá maanġâlágáneh, te tain cevzim ij luhostuu oovtâ áinoo maali mielđ, peic kilelumos čuávdus lii ohtsáškode, mast láá naavcah vuáháduđ já mii pasta nanodiđ jieijâs kreatiivlii potentiaal tiettuu, staatâvääldi já iäláttâseellim ohtsij vuoimijguin kilelis ovdánem uulmij kulij. ■

Sojá váá ij toijuu – koronapandemiast Suomâ kriisâkillelvueđâ naanoodmân (Taipuu vaan ei taitu – koronapandemiasta Suomen kriisinkestävyyden vahvistamiseen) lii Syemmilii Tiedâakatemia čuákán povdim jiešráđálii äššitobdeeuávu uáivil (almostittum suomâkielân 8.2.2021)

Äššitobdeeuávu jesâneh: Anna Mauranen (saavâjodetteijee), Eva-Mari Aro, Riitta Hari, Sirpa Jalkanen, Markku Kulmala, Arto Mustajoki, Risto Nieminen, Ilkka Niiniluoto, Kari Raivio, Jorma Sipilä já Kirsi Tirri

Äššitobdeeuávu čäällimkode: Pekka Aula, Jaakko Kuosmanen já Rosa Rantanen

Uáivil puáhtá luuhâđ já luodiđ čujottâsâst www.acadsci.fi/kannanotto2021.pdf

